

demos

Jaargang 40
Maart 2024

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

nidi

inhoud

- 1 **Vrijwilligerswerk neemt na pensionering sterk toe**
- 4 Vrijwilligerswerk in internationaal perspectief
- 5 **De manager van de familiebanden is vaak de moederfiguur**
- 8 **Rol katholieke kerk bij huwelijk of overlijden verdwijnt**

Foto: Gerard Stolk / Flickr

Vrijwilligerswerk neemt na pensionering sterk toe

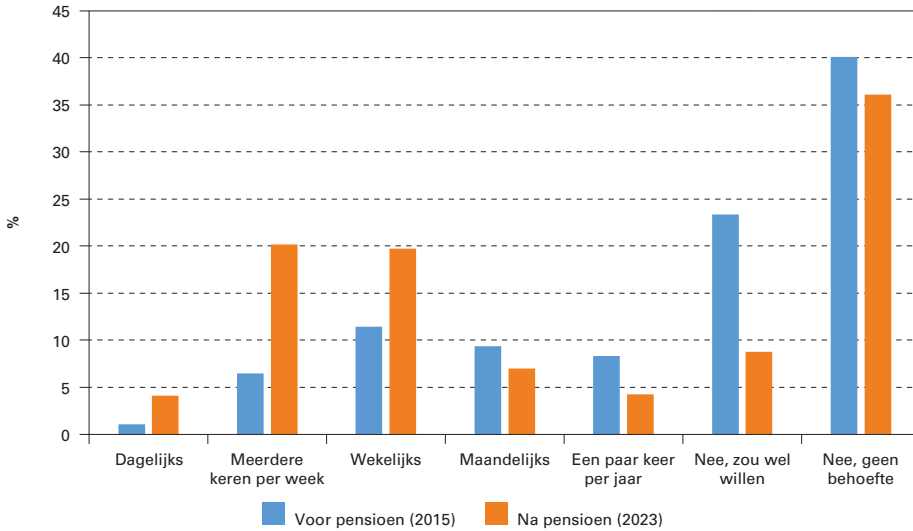
KÈNE HENKENS & HANNA VAN SOLINGE

Na pensioen groeit de deelname aan vrijwilligerswerk sterk. Het meest genoemde motief om zich als vrijwilliger in te zetten is de behoefte betekenisvol te zijn voor anderen of het gevoel echt nuttig te zijn. Daarnaast zijn sociale contacten belangrijk. Vrijwilligers zijn nog niet uitgewerkt; een meerderheid verwacht er tot zijn 80ste mee door te gaan.

Veel Nederlanders doen vrijwilligerswerk. Het percentage vrijwilligers neemt geleidelijk af in de hogere leeftijdsgroepen, maar toont een opvallende stijging na de pensioenleeftijd. Pensionering stelt mensen voor de uitdaging een nieuwe invulling aan hun leven te geven. Veel mensen vinden die in de familiesfeer door bijvoorbeeld op reguliere basis op te passen op de kleinkinderen.

Uit eerder onderzoek gepubliceerd in Demos blijkt daarnaast dat vooral de deelname aan vrijwilligerswerk sterk toeneemt na pensioen. In deze bijdrage gaan we in op de vraag wie die vrijwilligers zijn, wat de belangrijkste motieven voor het vrijwilligerswerk zijn en welke toekomstplannen mensen omtrent hun vrijwilligerswerk hebben. We maken hierbij gebruik van het NIDI-Pensioenpanel (zie kader). In dit onderzoek zijn 60-plus werknemers tussen 2015 en 2023 gevolgd in de overgang van werk naar pensioen. In 2023 zijn alle ondervraagden de AOW-leeftijd gepasseerd.

Figuur 1. Betrokkenheid bij vrijwilligerswerk voor en na pensionering

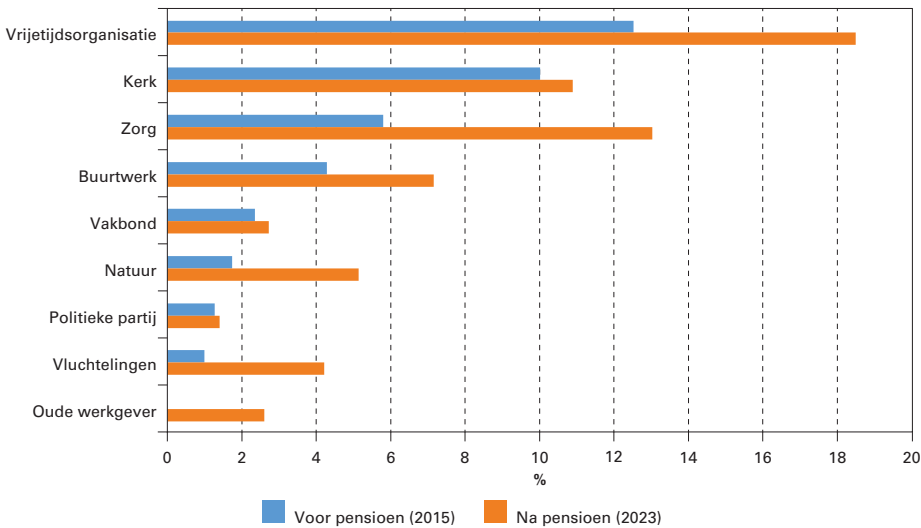

Bron: NIDI Pensioen Panel 2015-2023 (N = 4.261).

Vrijwilligers voor en na pensioen

Vrijwilligerswerk wordt door veel oudere werknemers gecombineerd met betaald werk. In 2015, toen alle ondervraagden nog actief waren op de arbeidsmarkt, was 19 procent minimaal wekelijks actief in het vrijwilligerswerk. Daarnaast had het voor 18 procent van de oudere werknemers een meer incidenteel karakter. Bijna een kwart deed geen vrijwilligerswerk, maar zou dat wel willen doen. Vergelijken we deze cijfers met die van 2023, wanneer alle ondervraagden AOW-gerechtigd zijn, dan is een stijging duidelijk waar te nemen (zie figuur 1). Bijna de helft (44 procent) is minimaal wekelijks als vrijwilliger actief en een kwart zelfs meerdere keren per week.

Figuur 2. Betrokkenheid bij vrijwilligerswerk naar sector, voor en na pensioen

Bron: NIDI Pensioen Panel 2015-2023 (N = 4.261).

Van de mensen die voor hun pensioen wel een wens hadden om vrijwilliger te willen worden hebben velen deze wens na hun pensioen gerealiseerd. Het percentage dat in 2023 geen vrijwilligerswerk doet, maar daar wel belangstelling voor heeft is gedaald van 23 tot acht procent. Zowel voor als na het pensioen geeft ongeveer vier op de tien mensen aan geen behoefte te hebben als vrijwilliger actief te zijn.

Vrijwilligerswerk is populairder bij hoger opgeleiden (wo en hbo) dan bij lager opgeleide mensen. We zien echter bij zowel hoog als lager opgeleiden een sterke stijging van vrijwilligerswerk na het bereiken van de AOW-leeftijd: voor de lager opgeleiden van 12 procent voor de AOW-leeftijd tot 29 procent na de AOW-leeftijd, en bij hoger opgeleiden van 22 procent naar 52 procent. De helft van de lager opgeleiden geeft aan helemaal geen behoefte te hebben aan vrijwilligerswerk, tegen 28 procent van de hoger opgeleiden.

Mensen die geen vrijwilligerswerk doen, zijn overigens vaak wel actief op andere terreinen. Een op de tien doet betaald werk (waarvan een derde als zzp-er), een kwart verleent mantelzorg, en ruim de helft past op regelmatige basis op kleinkinderen. Ook mensen die vrijwilligerswerk doen zitten echter niet stil en zijn daarnaast nog actief op andere terreinen: acht op de tien gepensioneerde vrijwilligers is ook nog actief op de arbeidsmarkt, als mantelzorger of oppasgrootouder.

Welke organisaties profiteren?

Veel sectoren zitten te springen om vrijwilligers. Dat roept de vraag op welke sectoren profiteren van de groei van het aantal recent gepensioneerde vrijwilligers? Een vergelijking van de organisaties waarin men voor en na pensionering actief is geeft hierin enig inzicht. Figuur 2 laat zien dat vooral organisaties die te maken hebben met sport, hobby, muziek of cultuur – hier aangeduid als vrijetijdsorganisaties – alsmede organisaties in de zorg en welzijnssector profiteren van de instroom van recent gepensioneerde vrijwilligers. Dit geldt ook voor organisaties die zich richten op natuurbehoud, vluchtelingen en buurtwerk. Een stijging is niet waar te nemen bij organisaties gericht op geloof en religie, politieke partijen en vakbonden. Een enkeling is als vrijwilliger actief voor zijn oude werkgever.

In alle opleidingsniveaus is vrijwilligerswerk in vrijetijdsorganisaties, in zorg en welzijn en in religieuze organisaties het meest populair. Organisaties die zich richten op natuurbehoud, hulp aan vluchtelingen, politiek en vakbond worden bij lager opgeleiden nauwelijks genoemd. Dit kan waarschijnlijk niet los gezien worden van de motieven die mensen noemen om actief te zijn in vrijwilligerswerk.

Belangrijke motieven

De toename van de belangstelling voor vrijwilligerswerk na de pensionering laat zich deels verklaren door de behoefte van mensen om de sociale contacten te vervangen die bij het verlaten van de arbeidsmarkt verloren gaan. Daarnaast kunnen ook zingevingsargumenten een rol spe-

NIDI PENSOEN PANEL

Het onderzoek maakt gebruik van het NIDI Pensioen Panel. Dit is een longitudinaal onderzoek waarbij meer dan 4.000 oudere werknemers gevolgd worden in de fase van werk naar pensioen. In 2015, bij de eerste meting, waren alle deelnemers (60-65 jaar oud) nog actief op de arbeidsmarkt voor meer dan 12 uur. In 2018, bij de tweede meting was ongeveer de helft met pensioen. Bij de meest recente meting in 2023, hadden alle deelnemers de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Naast de oudere werknemer is ook de partner (indien aanwezig) ondervraagd over een breed scala aan pensioen-gerelateerde onderwerpen, waaronder belangstelling voor en deelname aan vrijwilligerswerk.

Foto: SuPe1957/Flickr

len en de behoefte een maatschappelijke bijdrage te leveren. Hoewel motieven uiteindelijk zeer persoonlijk zijn blijkt er wel een algemeen beeld uit naar voren te komen. De onderstaande tabel laat het belang zien dat vrijwilligers aan de verschillende voorgelegde motieven hechten. Het meest genoemde motief om zich als vrijwilliger in te zetten is de behoefte betekenisvol voor anderen te zijn (82%) of het gevoel echt nuttig te zijn (73%). Daarnaast worden sociale contacten (73%) en het delen van kennis en ervaring (64%) veel genoemd als erg of tamelijk belangrijk motief. Zelfontplooiing, nieuwe dingen leren en waardering van anderen wordt door ongeveer vier van de tien vrijwilligers genoemd. Het motief 'maatschappelijk aanzien' is met 18 procent het minst belangrijk. Alle motieven worden door hoger opgeleiden vaker genoemd: dat geldt vooral voor nieuwe dingen leren en delen van kennis en ervaring. Opvallend is dat maatschappelijk aanzien belangrijker is voor lager opgeleiden (23% versus 16% voor hoger opgeleiden). Ook waardering van anderen is belangrijker voor lager opgeleiden maar het verschil is kleiner (45% versus 42%). Wellicht is het zo dat sommige lager opgeleiden in hun vrijwilligerswerk sociale status verwerven die in de betaalde arbeidsmarkt moeilijker te verwerven was.

Mensen die geen vrijwilligerswerk willen doen geven daarvoor vaak aan dat zij opzien tegen verplichtingen, zoals bijvoorbeeld deze 68-jarige man het verwoordt: "Vrijwilligerswerk zou ik best willen doen, maar veel organisaties zijn daar toch wat stug in. Ze willen je graag vastleggen voor bijvoorbeeld twee of meer vaste dagdelen per week en dat is net iets wat ik niet wil. De vrijheid die past bij het pensioen geef ik niet graag op". Mensen die al langer vrijwilligerswerk doen, noemen juist het in vergelijking met het vroegere werk minder verplichtende karakter als een voordeel. Een 68-jarige voormalig leerkracht basisschool zegt hierover: "Vrijwilligerswerk beheerst nu een groot deel van mijn leven. Het is het 'niet moeten', maar 'mogen', wat het aantrekkelijk maakt".

Vrijwilligerswerk vaak in koppels

Vrijwilligerswerk gebeurt vaak in koppels. Als een partner vrijwilligerswerk doet, is de kans dat de ondervraagde gepensioneerde dat ook doet twee keer zo groot als wanneer de partner dat niet doet, zoals blijkt uit figuur 3. Bijna driekwart van de gepensioneerden met een partner die actief is in vrijwilligerswerk, is zelf ook actief. Van degenen met een partner die niet actief is als vrijwilliger, is 37 procent zelf wel actief. Van drie op de tien huishoudens doen zowel de ondervraagde als zijn of haar partner aan vrijwilligerswerk. Ongeveer de helft van de stellen die allebei actief zijn als vrijwilliger, doet dat binnen dezelfde vrijwilligersorganisatie

Hoe lang actief blijven?

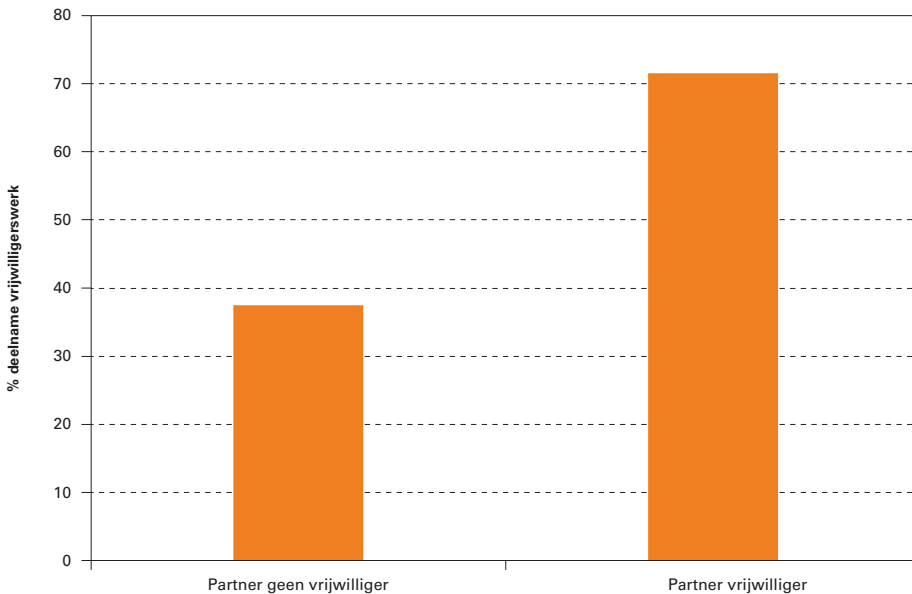
De toename van vrijwilligerswerk laat zien dat van een terugtrekking uit het maatschappelijk leven na pensioen geen sprake is. De toewijding van vrijwilligers tot hun taak is hoog. Niet minder dan 90 procent verwacht ook het volgend jaar als vrijwilligers actief te blijven. Dit zijn vergelijkbare cijfers als welke het CBS vaststelde in 2017 voor de leeftijdsgroep 65 tot en met 75 jaar. Het zijn hogere percentages dan welke gevonden worden bij jongere leeftijdsgroepen waar veranderingen in woon-, gezins- of werksituatie vaak

Motieven van gepensioneerden voor het verrichten van vrijwilligerswerk, 2023

	Erg	Tamelijk	Een beetje	Niet	Totaal
	Percentages				
Dat je wat betekent voor anderen	39	43	14	4	100
Sociale contacten	31	42	21	6	100
Een gevoel echt nuttig te zijn	28	45	19	8	100
Delen van kennis en ervaring	23	41	21	15	100
Nieuwe dingen leren	15	30	29	26	100
Waardering van anderen	10	32	39	19	100
Zelfontplooiing	12	29	31	28	100
Maatschappelijk aanzien	4	15	29	53	100

Bron: NIDI Pensioenpanel 2023 (N = 2.268). De vraag waar op de intensiteit van motieven werd gemeten luidt "Speelden de volgende redenen voor u een rol bij het doen van vrijwilligerswerk?"

Figuur 3. Deelname aan vrijwilligerswerk door gepensioneerden en hun partners, 2023

Bron: NIDI Pensioenpanel 2023 (N = 2.687).

aanleiding zijn met vrijwilligerswerk te stoppen. In ons onderzoek vroegen we vrijwilligers ook wat zij een mooie leeftijd vonden om met hun vrijwilligerswerk te stoppen. Uit die cijfers blijkt dat vrijwilligerswerk voor veel gepensioneerden een verbintenis is voor de langere termijn. Niet minder dan 60 procent verwacht er tot zijn tachtigste mee door te gaan. Daarna neemt de belangstelling af.

Zuinig op vrijwilligers

In de Nederlandse samenleving wordt van burgers in het algemeen en van gepensioneerden in het bijzonder verwacht dat ze op verschillende vlakken actief zijn. Door bezuinigingen

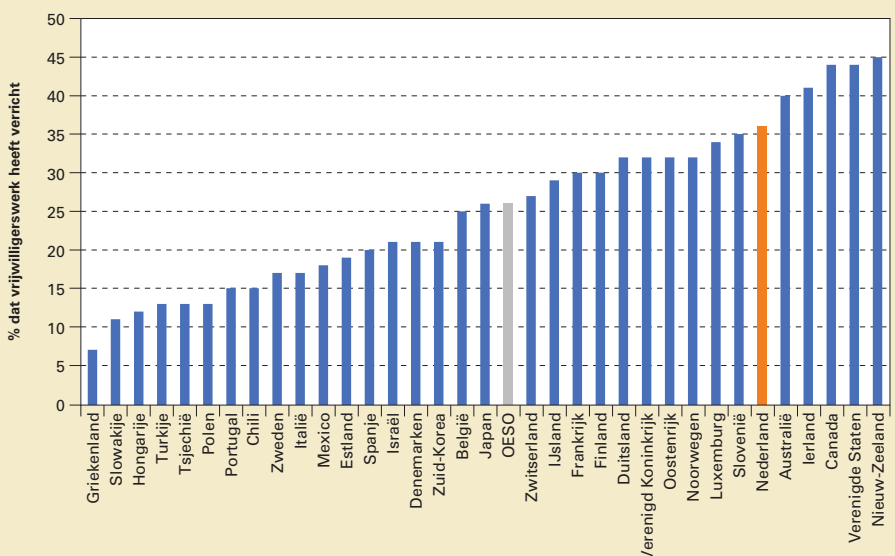
in diverse sectoren, waaronder de zorg, en een toename van de vraag wordt van burgers steeds vaker verwacht dat er ondersteuning wordt geboden als er in de naaste omgeving een hulpvraag ontstaat. Anderzijds wordt het aangemoedigd dat mensen blijven deelnemen aan het maatschappelijk leven bijvoorbeeld als vrijwilliger bij de vele organisaties die daarvan afhankelijk zijn. Uit ons onderzoek blijkt dat na pensionering veel mensen actief zijn als vrijwilliger. Ongeveer de helft van de gepensioneerde vrijwilligers deed dat ook al vóór de pensionering. Een aanzienlijk deel is er na de pensionering mee begonnen. Onder andere door de vergrijzing, krapte op de arbeidsmarkt en bezuinigingen in zorg en de gesubsidieerde sector zal de behoefte aan vrijwilligers naar verwachting eerder toenemen dan afnemen. Het aantrekken en behouden van vrijwilligers lijkt daarmee aan belang toe te nemen. Steeds meer grotere vrijwilligersorganisaties hebben een personeelsafdeling die zich ook op de vrijwilligers richten. Dat bij het aanboren van het vrijwilligers potentieel door deze organisaties de nodige flexibiliteit mag worden verwacht lijkt voor de hand te liggen. Achtelooos omgaan met vrijwilligers en gebrek aan waardering voor hun inzet is daarbij funest voor de motivatie. Daarin verschilt vrijwilligerswerk niet van regulier betaald werk. Zuinig en zorgvuldig omgaan met het menselijk kapitaal, ook als dit vrijwillig wordt aangeboden, is de crux van 'active ageing'.

Kène Henkens, NIDI-KNAW/ Rijksuniversiteit Groningen, UMCG en Universiteit van Amsterdam, e-mail: henkens@nidi.nl
Hanna van Solinge, NIDI-KNAW/ Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: solinge@nidi.nl

VRIJWILLIGERSWERK IN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

Wordt er nu veel of weinig vrijwilligerswerk verricht in Nederland? Een antwoord hierop kan in de internationale statistieken van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) worden gevonden. Gemiddeld verrichte in 2014 een op de vier inwoners in OESO-landen een vrijwillige activiteit een of meer malen per jaar. Dit percentage verschilt aanzienlijk tussen landen: van zeven procent in Griekenland tot 45 procent in Nieuw Zeeland. Nederland zit met een percentage van 36 procent aan de bovenkant van deze ranglijst.

Bron: OESO (2015) op basis van de Gallup World Poll onder de bevolking van 15 jaar en ouder.

LITERATUUR:

- Arends, J. en H. Schmeets (2018), Vrijwilligerswerk: activiteiten, duur en motieven, CBS online.
- Grunwald, O. (2022), *Social engagement during the retirement transition: insights into volunteering, caregiving, and grandparenting*, Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen.
- Grünwald, O., Damman, M., en K. Henkens (2021), Doorwerken na pensionering beperkt deelname vrijwilligerswerk. *Demos: bulletin over bevolking en samenleving*, 37 (4), pp. 1-4.
- Henkens, K. en H. van Solinge (2024), Financiële prikkels nauwelijks motief bij doorwerkende AOW'ers. *Economisch Statistische Berichten*, te verschijnen.

De manager van de familiebanden is vaak de moederfiguur

MAAIKE HORNSTRA & KATYA IVANOVA

Het onderhouden van de familie- en gezinsbanden wordt ook wel 'kinkeeping' genoemd. Recent zijn er voor het eerst op grote schaal gegevens verzameld over kinkeeping en de verdeling daarvan in tweeoudergezinnen in Nederland. Uit de data blijkt dat deze huishoudenstaak meestal wordt uitgevoerd door de moederfiguur in het gezin, ook als het een stiefoudergezin betreft.

Hechte familie- en gezinsbanden zijn niet vanzelfsprekend. Zo helpt het bijvoorbeeld als iemand in de familie moeite en tijd investeert in het doorgeven van berichten en nieuwtjes of het initiëren van contact, bezoek, of gezamenlijke uitjes. Voor dit type investeringen introduceerde de socioloog Carolyn Rosenthal de paraplueterm 'kinkeeping'. Ze omschreef het als een belangrijk maar redelijk onzichtbaar onderdeel van het cognitieve huishoudenswerk dat partners onderling verdelen. Zulk werk vergt doorgaans meer denkwerk dan fysieke taken, het mist duidelijke grenzen in tijd en ruimte, en kan minder makkelijk worden uitbesteed. Het draait bij kinkeeping niet alleen om het bemiddelen tussen specifieke gezinsleden in het geval van spanningen, maar omvat verscheidene taken die namens het huishouden worden uitgevoerd. Vaak neemt één gezinslid daarin het voortouw. Deze kinkeeper vormt een belangrijke communicatieschakel tussen anderen en vergroot als zodanig de familiecohesie.

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Tot voor kort ontbraken grootschalige kwantitatieve metingen over de verdeling van zogenoemde cognitieve huishoudentaken in tweeoudergezinnen, zo ook over kinkeeping. Via een lopend project kon een grote groep Nederlandse volwassenen tussen de 25 en 45 jaar worden ondervraagd over de betrokkenheid van hun (stief)ouders bij vier soorten van kinkeeping: cadeautjes regelen voor of namens het huishouden, familie- en gezinsuitjes organiseren, familienieuwtjes en berichten doorgeven en ten slotte, hulp bieden bij onderlinge conflicten tussen gezins- en familieleden. Het ging hierbij om de situatie ten tijde van het interview (zie kader voor meer details over de dataverzameling).

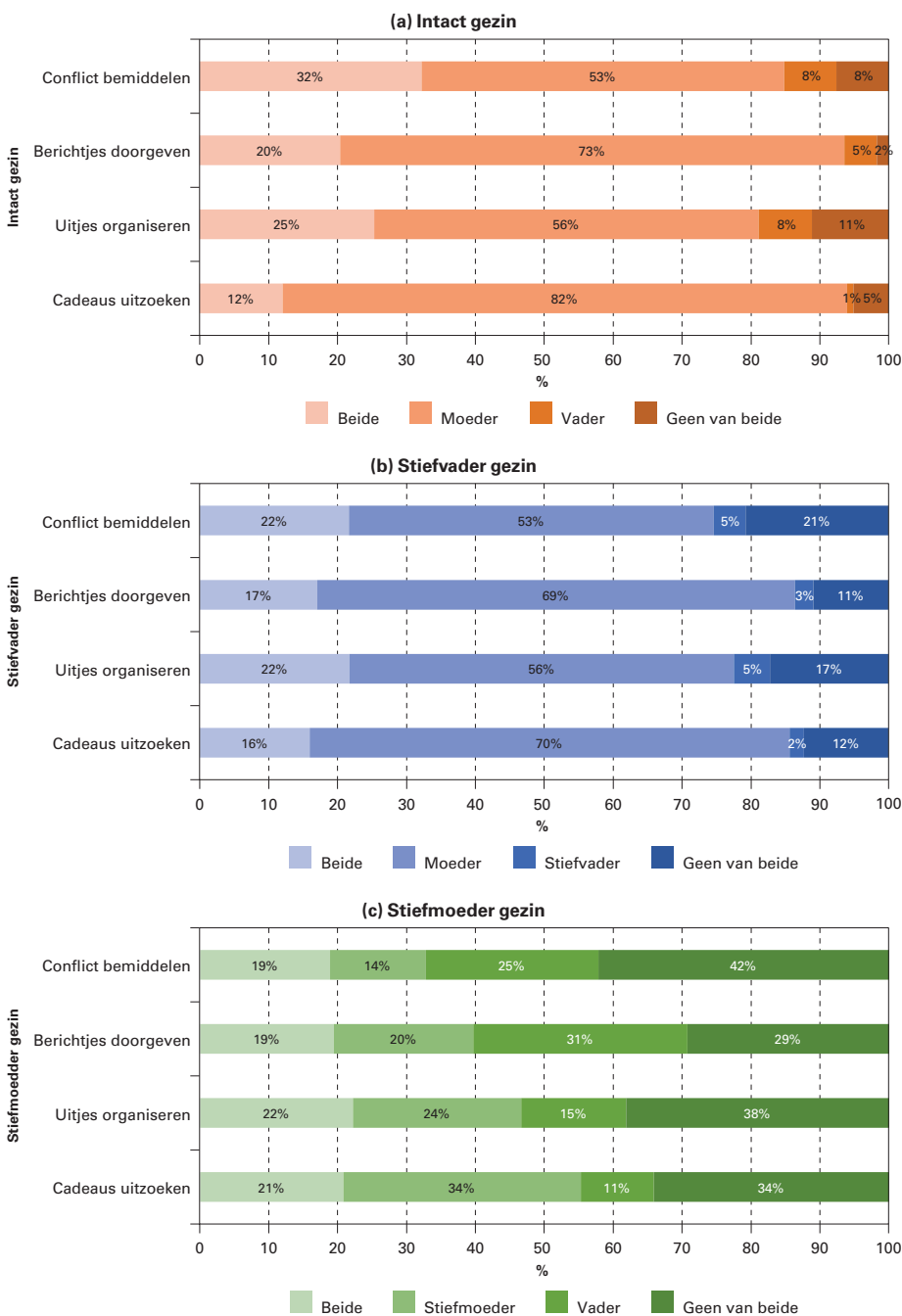
Aan de hand van deze data geven we een eerste beschrijving van de mate waarin moeders en vaders zich bezighouden met kinkeeping. Als gevolg van de toename in echtscheiding vanaf de jaren zestig, zijn veel volwassenen tegenwoordig opgegroeid met gescheiden ouders en eventuele nieuwe partners. Het percentage vijftienjarigen dat niet met beide biologische ouders woonde nam tussen 1996 en 2015 toe van 20 naar 30 procent, zo blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS). Ongeveer 26 procent van hen woont op hetzelfde adres als een van de biologische ouders en een nieuwe partner van die ouder. In totaal woont zeven procent van alle vijftienjarigen in 2015 met een stiefouder. We nemen daarom in ons onderzoek naast gehuwde

tweeoudergezinnen ook stiefvader gezinnen en stiefmoeder gezinnen mee. Zo kunnen we achterhalen welke verschillen er bestaan tussen ouders op basis van gezinsstructuur en biologisch verwantschap. Hoe is de verdeling als ouders zijn gescheiden? In hoeverre nemen nieuwe partners van gescheiden ouders deze taak op zich? En zien we daarin verschillen tussen stiefmoeders en stiefvaders? We richten ons in het beantwoorden van die vragen op heteroseksuele ouder-(stief)ouderrelaties.

Kinkeeping in Nederlandse gezinnen

We starten met een beschouwing van hoe partners het managen van de familiebanden onderling verdelen (figuur 1). De vier gedragingen die centraal staan zijn gebaseerd op de eerdere (grotendeels kwalitatieve) literatuur. We zien een duidelijk traditioneel patroon: in meer dan de helft van de gevallen neemt de moeder het voortouw in het kopen van de cadeaus, organiseren van uitjes, doorgeven van nieuwtjes, en bemiddelen tussen familie- of gezinsleden. Opvallend genoeg zijn de verschillen tussen een intact gezin en stiefvader gezin zeer beperkt, in beide gevallen wordt de biologische moeder aangewezen als de centrale kinkeeper. In stiefmoeder gezinnen ziet de verdeling er iets anders uit en komt het vaker voor dat de biologische vader en stiefmoeder beide eenzelfde taak vervullen, al komt het door het verminderde contact met biologische

Figuur 1. De verdeling van kinkeeping binnen intacte, stiefvader en stiefmoeder gezinnen

Bron: OKiN (2020)

Foto: Roel Wijnants / Flickr

vaders na scheiding ook vaker voor dat geen van beide betrokken is. Opvallend is dat ook in deze gezinsvorm de moederfiguur, de stiefmoeder, de taak van kinkeeping vaker op zich neemt dan de biologische vader.

Wie is de kinkeeper?

Welke verschillen zien we als we op individueel niveau de verschillende oudertypen met elkaar vergelijken? Onderstaande figuur toont voor vier aspecten van kinkeeping in welke mate (stief) ouders zich volgens hun volwassen kinderen zich met elk bezighouden (figuur 2). Drie contrasten zijn zichtbaar.

Moeders versus vaders

Het eerste dat opvalt is de bevestiging van het sterke gendercontrast in welke ouder zich bezighoudt met ten minste één van de vier vormen van kinkeeping. Ter illustratie, terwijl bijna alle biologische moeders in intacte gezinnen (ongeveer 98 procent) door hun kinderen worden aangewezen als kinkeepers, is dit maar ongeveer 58 procent voor biologische vaders. Hoewel het gendercontrast het sterkst is voor biologische ouders die nog bij elkaar zijn, is het ook zichtbaar voor de andere oudertypen die zijn meegenomen in het onderzoek. Het komt dus zelden voor dat (stief)moeders helemaal geen tijd investeren in kinkeeping, terwijl dit voor biologische vaders gemiddeld rond de 40 procent en voor stiefvaders gemiddeld rond de 60 procent ligt. Dit contrast geldt voor alle vier de vormen van kinkeeping al is het verschil tussen moeders en vaders het kleinst voor het bespreken van onderlinge conflicten tussen gezins- of familieleden (zie ook figuur 1).

Getrouwde ouders versus gescheiden ouders

Wat gebeurt er met kinkeeping als ouders uit elkaar gaan? Het percentage kinderen dat is opgegroeid met gescheiden ouders is in de jaren zeventig en tachtig sterk toegenomen, zo blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS). Deels zal er onder die groep sprake zijn van een scheidingseffect: contact tussen ouders en kinderen, met name tussen vaders en kinderen, is vaak minder frequent waardoor gescheiden ouders minder gelegenheid zouden hebben om zich bezig te houden met kinkeeping. Zo zijn gescheiden moeders iets vaker dan gehuwde moeders bij geen van de vier taken betrokken. Desondanks blijkt uit de data dat gescheiden vaders vaker dan gehuwde vaders door hun kinderen worden aangewezen als betrokken in een of meer van de vier vormen van kinkeeping (respectievelijk 63 versus 58 procent). Het percentage gescheiden vaders dat betrokken is bij alle vier de taken ligt ook veel hoger (17 versus 5 procent), terwijl eenzelfde contrast niet zichtbaar is voor moeders (niet in figuur). Gescheiden moeders vervullen gemiddeld dus evenveel kinkeeping taken als gehuwde moeders, terwijl gescheiden vaders juist meer betrokken zijn. Een mogelijke verklaring is dat gescheiden vaders wellicht proberen te compenseren voor hun gebroken relatie met de traditionele kinkeeper, de biologische moeder, door hun eigen betrokkenheid te vergroten.

Biologische ouders versus stiefouders

Ouders die gescheiden zijn van de andere ouder van hun kind blijven meestal niet alleen. Zo heeft 70 procent van de vaders en 60 procent van de moeders in ons onderzoek ten minste één nieuwe huwelijks- of samenwoonrelatie gehad tijdens de jeugd van hun kind. Uit ons onderzoek blijkt dat stiefouders zich minder vaak bezighouden met kinkeeping dan biologische ouders. Dit komt deels door de ambiguïteit die de nieuwe partners ervaren in hun rol ten opzichte van een stiefkind, wat kan leiden tot terughoudendheid. Zo is het voor stiefouders vaak minder duidelijk welke verantwoordelijkheden ze dragen in de opvoeding van het stiefkind. Ook dit contrast verschilt echter per gender van de ouder. Ter illustratie, ongeveer 64 procent van de stiefmoeders is volgens het kind betrokken bij ten minste één van de vier vormen van kinkeeping bevraagd in het onderzoek. Dit is hoger dan het percentage bij stiefvaders (42 procent) of zelfs bij biologische vaders (ongeveer 60 procent). Ze worden ook vaker dan stiefvaders aangewezen als betrokken bij alle vier de vormen van kinkeeping (22 versus 8 procent). Dit is opvallend, aangezien eerder onderzoek aantoonde dat stiefmoeders veel vaker dan stiefvaders last hebben van negatieve stereotypen en daardoor meer ambiguïteit ervaren over hun rol binnen het gezin en hun rol ten opzichte van het stiefkind. Desondanks illustreert ons onderzoek de actieve rol van stiefmoeders als kinkeepers. Dit sluit aan bij de eerdere onderzoeksbevindingen dat de ambiguïteit van stiefmoederschap sterk afhangt van de bredere gezinscontext en wellicht zal afnemen naarmate co-ouderschapsgeregelingen gebruikelijker worden.

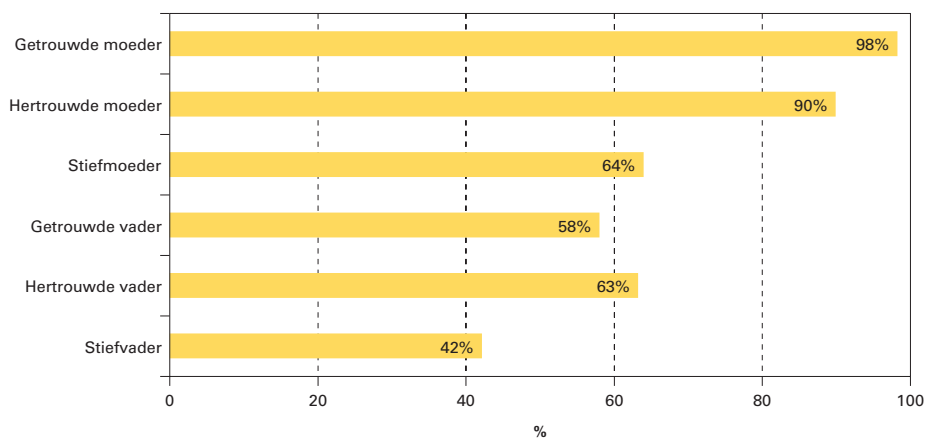
De bemiddelende rol van de andere ouder

In de literatuur wordt kinkeeping omschreven als een cruciale factor voor de kwaliteit van familie- en gezinsbanden. Eerder onderzoek liet bijvoorbeeld zien dat de relaties tussen kinderen en vaders veel zwakker zijn na scheiding en verduwing, een bevinding die deels verklaard zou worden door het ontbreken van de moeder als kinkeeper in het huishouden van een alleenstaande vader. Ons onderzoek bevestigt dat er een verband bestaat tussen kinkeeping en ouder-kind relaties. De relatie tussen een ouder en het volwassen kind is sterker als de echtgenoot van de ouder investeert in de vier vormen van kinkeeping, ongeacht of deze echtgenoot de biologische ouder is van het kind. Een stiefmoeder, indien betrokken, kan dus net zo effectief zijn als een gehuwde biologische moeder in het bevorderen van een hechte band tussen een biologische vader en zijn kind.

Conclusies

Er is sprake van een sterk contrast tussen vaders en moeders in kinkeeping. Het onderhouden van de familie- en gezinsbanden blijkt een taak die met name wordt gedaan door 'de moederfiguur' in een tweeoudergezin, ook als het een stiefmoeder betreft. Enerzijds duidt deze bevinding erop hoe sterk traditionele rolpatronen zijn ingesleten. Anderzijds toont het ook de rol van stiefmoeders als volwaardig onderdeel van het nieuwe gezin. Onze bevindingen liggen in lijn met een bredere literatuur over cognitieve huishoudstaken. In

Figuur 2. Percentages (%) van betrokkenheid bij tenminste één van de taken (zie figuur 1) per oudertype

Bron: OKiN (2020)

tegenstelling tot fysieke huishoudtaken – zoals koken, schoonmaken of de kinderen naar school brengen – zijn ouders zich over het algemeen minder bewust van cognitieve huishoudtaken en daardoor maken partners hier onderling vaak ook minder duidelijke afspraken over. Dit leidt doorgaans tot een verdeling van taken die met name rust op de schouders van vrouwen maar ook redelijk onzichtbaar blijft.

Maaïke Hornstra, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit

Groningen, e-mail: hornstra@nidi.nl

Katya Ivanova, Tilburg University,

e-mail: k.o.ivanova@tilburguniversity.edu

LITERATUUR:

- Daminger, A. (2019), The cognitive dimension of household labor. *American Sociological Review*, 84(4), pp. 609-633.
- Hornstra, M. en K. Ivanova (2023), Kinkeeping across families: The central role of mothers and stepmothers in the facilitation of adult intergenerational ties. *Sex Roles*, 88(7), pp. 367-382
- Kalmijn, M. en M. Hornstra (2020), A survey of adult children and their family relationships in the Netherlands: The second wave of the OKiN anchor survey. *Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute: The Hague, The Netherlands*.
- Rosenthal, C. J. (1985), Kinkeeping in the familial division of labor. *Journal of Marriage and the Family*, 47(4), pp. 965-974.

DATA ONDERZOEK 'OUDERS EN KINDEREN IN NEDERLAND'

De Ouders en Kinderen in Nederland (OKiN) vragenlijst is in 2017 voorgelegd aan een groep volwassenen geboren tussen 1971 en 1999 en hun (stief)ouders, geselecteerd uit de Basisregistratie Personen (62% respons). De volwassen kinderen rapporteerden over de familiesituatie in hun jeugd en de banden die ze tegenwoordig hebben met hun (stief)ouders. Op het moment van deelname waren de respondenten tussen de 25 en 45 jaar oud. Een tweede vragenlijst is in 2020 uitgezet onder alle volwassen kinderen die ook in 2017 deelnamen aan het onderzoek en destijds open stonden voor de benadering (58% respons). Aan deze vragenlijst zijn ook nieuw ontwikkelde vragen toegevoegd over de onderlinge interacties tussen (stief)ouders en hun betrokkenheid bij verschillende vormen van relatiemanagement, zoals ervaren door het volwassen kind. Hiertoe behoort ook een nieuwe module met vragen over kinkeeping onder volwassen kinderen uit intacte, stiefvader en stiefmoeder gezinnen. Het ging hierbij om de situatie ten tijde van het interview. De studie is onderdeel van een groter project over familiecomplexiteit dat is gesubsidieerd door de European Research Council binnen het Horizon 2020 programma [ERC Grant Agreement No. 669334].

Foto: Rob Oo/Flickr

Rol katholieke kerk bij huwelijk of overlijden verdwijnt

Steeds minder Nederlanders hangen een geloof aan. Ook het aantal rooms-katholieken in Nederland daalt gestaag. Op basis van recente cijfers blijkt echter dat er nog een verandering plaatsvindt: de kerk speelt een steeds minder grote rol bij grote levensgebeurtenissen zoals het huwelijk of een overlijden.

Tussen 1997 en 2022 nam het aandeel gelovigen in de Nederlandse bevolking af van 61 procent naar 42 procent. In deze 25 jaar daalde ook het aantal katholieken in Nederland. Waar in 1997 nog een op de drie Nederlanders katholiek was, waren dat er in 2022 nog maar een op de vijf. In de afgelopen vijf jaar vonden er jaarlijks gemiddeld 7,7 duizend doopsels plaats, terwijl 9,2 duizend katholieken zich uitschreven en er 53 duizend katholieken overleden. Steeds minder Nederlanders noemen zichzelf dus katholiek.

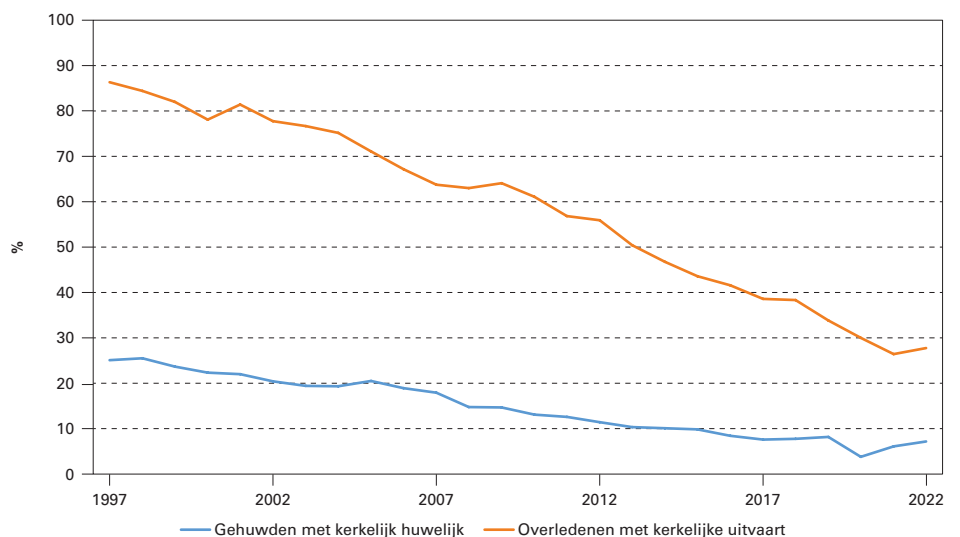
Waar sommige katholieken zich actief uitschrijven bij de kerk, kiezen anderen ervoor om minder betrokken te zijn bij de kerk. Dit is goed terug te zien in cijfers over de wekelijkse kerkgang. Waar in 1997 in een regulier weekend nog 525 duizend kerkleden in de kerkbanken zaten, waren dat er 25 jaar later nog maar 92 duizend. Inmiddels gaat maar liefst 76 procent van de katholieken nooit meer naar de kerk. Tijdens de Nederlandse bisschoppenconferentie van 2022 rapporteerden Nederlandse bisschoppen dat kerkleden met nog enige kerkelijke binding vaak alleen nog betrokken zijn bij belangrijke rituelen, zoals een doopsel, vormsel, huwelijk of uitvaart.

Ook bij deze katholieke rituelen zijn duidelijke veranderingen zichtbaar. Tussen 1997 en 2022 daalde het aandeel katholieken dat ook in de kerk trouwde bijvoorbeeld van 25 procent naar zeven procent (zie figuur). Jongvolwassenen, die veruit het meest trouwen, zijn dus niet alleen minder vaak katholiek. Katholieke jongvolwassenen zijn ook minder betrokken. Dit is ook terug te zien in andere cijfers: van alle 25- tot 35-jarige katholieken in 2012 noemde een

op de drie zich tien jaar later niet langer katholiek. Een groot gedeelte van deze jongvolwassenen schreef zich ook echt uit.

Oudere rooms-katholieken, die zijn opgegroeid in een tijd waarin het katholicisme nog een grote rol speelde in de opvoeding en het dagelijks leven, blijven zich veel duidelijker identificeren met het geloof. Zo noemt 93 procent van de 55- tot 65-jarigen katholieken in 2013 zich in 2023 nog altijd katholiek. Dat betekent echter niet dat oudere katholieken nog steeds even veel binding hebben met hun kerk als in 1997. Ook het aandeel rooms-katholieken dat een uitvaart kreeg binnen de kerk daalde sterk, van 86 procent in 1997 naar 28 procent in 2022. Zo

Het percentage Nederlandse rooms-katholieken dat koos voor een kerkelijk huwelijk of een kerkelijke uitvaart heeft gekregen, 1997-2022

Bron: eigen berekeningen op gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Stichting Interkerkelijke Ledenadministratie, het KASKI en het rooms-katholiek ledenbureau.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juil Spaan, redacteur Maaïke van der Vleuten, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	https://nidi.nl/demos
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	www.up-score.nl

bleeft de verdere ontkerkelijking van rooms-katholiek Nederland voor jong en oud andere vormen aan te nemen.

Willem Vermeulen, NIDI-KNAW en Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: vermeulen@nidi.nl